

Kara umowna a odstąpienie od umowy.**Katarzyna Kołodziej, [adwokat Gliwice](#), Rödl & Partner****Nie jest dopuszczalne zastrzeżenie kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania zobowiązania o charakterze pieniężnym.**

Taką uchwałę podjął 20 listopada 2019 r. Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – Izby Cywilnej, pod sygnaturą akt III CZP 3/19.

Wyrokiem z 4 listopada 2016 r. Sąd Okręgowy w B. oddalił powództwo R. S.A. w Ł. przeciwko U. S.A. w B. o zapłatę z tytułu kar umownych. Strony były związane umową o wykonanie robót budowlano-montażowych, która określała m.in. terminy zapłaty wynagrodzenia oraz karę umowną płatną przez zamawiającego w razie odstąpienia przez wykonawcę od umowy z przyczyn, za które odpowiedzialność ponosi zamawiający. W związku z brakiem płatności wynagrodzenia powód złożył skuteczne oświadczenie o odstąpieniu od umowy. Sąd okręgowy zwrócił uwagę, że wobec treści art. 483 Kodeksu cywilnego żądanie zapłaty kary umownej było w okolicznościach sprawy niedopuszczalne, wobec czego skutkowało oddaleniem powództwa.

Sąd apelacyjny w trakcie rozpoznawania apelacji powoda powziął wątpliwości, które przedstawił Sądowi Najwyższemu w przedmiotowym zagadnieniu prawnym. Wynikały one z istniejących do tej pory w orzecznictwie Sądu Najwyższego dwóch rozbieżnych kierunków wykładni, dotyczących zastrzegania kary umownej w sytuacji odstąpienia od umowy z powodu niewykonania zobowiązania o charakterze pieniężnym. Podczas gdy zgodnie z pierwszym poglądem w powołaniu na treść art. 483 Kodeksu cywilnego należy odmówić skuteczności powyższym klauzulom umownym, drugie stanowisko dopuszczało możliwość ich zastrzeżenia bez względu na pieniężny bądź niepieniężny charakter zobowiązania stron.

W związku z powyższym sąd apelacyjny przedstawił Sądowi Najwyższemu następujące zagadnienie prawne: „Czy dopuszczalne jest zastrzeżenie kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania (zwłoki w spełnieniu) przez jedną ze stron zobowiązania o charakterze pieniężnym?”. Sąd Najwyższy uznał, iż ujednolicenie wykładni i stosowania prawa w tym zakresie jest doniosłe ze względu na ogólną tendencję zastrzegania kar umownych na wypadek odstąpienia od umowy. W konsekwencji przekazał niniejsze zagadnienie prawne postanowieniem z 10 sierpnia 2018 r., sygn. akt III CZP 17/18, na podstawie art. 390 § 1 zd. drugie KPC, do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego.

Skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego orzekł jak w sentencji.

KOMENTARZ EKSPERTA**KATARZYNA KOŁODZIEJ, LL.M., ADWOKAT W GLIWICKIM BIURZE RÖDL & PARTNER**

Zgodnie z art. 483 § 1 Kodeksu cywilnego strony mogą zastrzec w umowie, że naprawienie szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego nastąpi przez zapłatę określonej sumy – kary umownej.

Kwestią budzącą wiele wątpliwości, zarówno w literaturze, jak i w orzecznictwie, pozostawała możliwość zastrzeżenia przez strony kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z przyczyn dotyczących drugiej strony – w sytuacji naruszenia przez nią umowy. Sporne było, czy w ogóle obowiązek zapłaty kary umownej, biorąc pod uwagę jej akcesoryjny charakter, pozostaje aktualny z chwilą wygaśnięcia zobowiązania wobec skutecznego odstąpienia od umowy. Przyjęto, iż odstąpienie od umowy jest oświadczeniem prawno-kształtującym, które wywołuje skutek ex tunc (z mocą wsteczną), a umowa traktowana jest jako niezawarta (wyrok Sądu Najwyższego z 21 października 2010 r., IV CSK 112/10). Istotnie, kara umowna ma charakter akcesoryjny, a jej zastrzeżenie wiąże strony dopóty, dopóki związane są zobowiązaniem, którego niewykonania czy też nienależytego wykonania dotyczy. Co do zasady obowiązek zapłaty kary umownej wygasa wraz z wygaśnięciem zobowiązania głównego, co ma miejsce w przypadku odstąpienia od umowy. W przypadku kary umownej zastrzeżonej właśnie na wypadek odstąpienia w

sytuacji niewykonania zobowiązania i powstałej wskutek tego szkody ma miejsce przełamanie zasady akcesoryjności, w rezultacie czego odstąpienie od umowy wcale nie znosi obowiązku jej zapłaty (wyrok Sądu Najwyższego z 24 maja 2012 r., V CSK 260/11). Ponadto, trzeba pamiętać, iż roszczenie o zapłatę kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy powstaje dopiero w wyniku wykonania tego uprawnienia kształtującego (wyrok Sądu Najwyższego z 29 czerwca 2005 r., V CK 105/05).

Niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania, w rezultacie którego ma miejsce odstąpienie od umowy, może mieć charakter pieniężny bądź niepieniężny. W związku z powyższym powstało kolejne sporne zagadnienie – czy możliwe jest żądanie zapłaty kary umownej w sytuacji, gdy przyczyną odstąpienia od umowy było niewykonanie zobowiązania pieniężnego. W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego można było zaobserwować dwa odmienne kierunki wykładni.

Pierwszy z nich dopuszczał zastrzeżenie kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy niezależnie od pierwotnego charakteru zobowiązania stron – pieniężnego bądź niepieniężnego (wyrok Sądu Najwyższego z 13 czerwca 2008 r., I CSK 13/08 oraz z 21 maja 2014 r., II CSK 529/13). W uzasadnieniu takiego stanowiska wskazywano, że skuteczne odstąpienie od umowy w rezultacie niweczy węzeł obligacyjny łączący strony, a przedmiotową umowę uważa się za niezawartą.

W momencie skorzystania z uprawnienia do odstąpienia od umowy między stronami z mocy prawa powstaje nowy stosunek prawny, a podstawę rozliczeń odnośnie do wzajemnie spełnionych świadczeń oraz roszczenia odszkodowawczego, z którym może wystąpić strona odstępująca od umowy, stanowi art. 494 Kodeksu cywilnego. Naprawienie szkody, wynikającej z niewykonania zobowiązania, powinno nastąpić na zasadach ogólnych, w ramach pozytywnego interesu umowy (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 13 maja 1987 r., mająca moc zasady prawnej), przy czym możliwe jest ono w drodze zapłaty kary umownej, zastrzeżonej na wypadek odstąpienia od umowy. Tak rozumiana kara umowna pełni funkcję kompensacyjną, a podstaw roszczenia odszkodowawczego o jej zapłatą nie należy szukać w umowie, lecz wprost w ustawie.

Przeciwny pogląd do którego przychylił się Sąd Najwyższy w powiększonym składzie w omawianej uchwale i który uznać należy za słuszny opierał się na założeniu, iż skorzystanie z prawa odstąpienia jest ściśle związane z rodzajem świadczenia, którego niewykonanie czy też nienależyte wykonanie stało się powodem odstąpienia. Jeśli podstawę do odstąpienia od umowy stanowiło niewykonanie zobowiązania pieniężnego, to brak jest podstaw do domagania się zasądzenia kary umownej zastrzeżonej na wypadek odstąpienia (wyrok Sądu Najwyższego z 7 lutego 2007 r., III CSK 288/06 oraz z 28 maja 2014 r., I CSK 345/13, a także uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – Izby Cywilnej z 6 listopada 2003 r., III CZP 61/03, mającej moc zasady prawnej).

Jak zostało wskazane w doktrynie i judykaturze, złożenie przez jedną ze stron oświadczenia o odstąpieniu od umowy nie jest ani nienależytym wykonaniem zobowiązania, ani niewykonaniem zobowiązania, natomiast stanowi wykonanie przysługującego stronie uprawnienia, wynikającego z ustawy lub z umowy, na wypadek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązań z umów wzajemnych. Na tym tle nasuwa się konkluzja, iż zastrzeżenie kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania zobowiązania jest pewnym skrótem redakcyjnym przy konstruowaniu warunków umowy, pozwalającym przyjąć, że przypadek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy uprawnia stronę zarówno do odstąpienia od umowy wzajemnej, jak i żądania zapłaty kary umownej. W tej sytuacji ocena skuteczności zastrzeżenia kary umownej w przypadku odstąpienia od umowy w żadnym wypadku nie powinna być oderwana od analizy, na czym polegało niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania. Istotą bowiem jest przyczyna odstąpienia od umowy, a nie sam rezultat w postaci wykonania uprawnienia do odstąpienia (m.in. przywoływane już wyroki Sądu Najwyższego z 7 lutego 2007 r., III CSK 288/06 oraz z 28 maja 2014 r., I CSK 345/13).

W konsekwencji zgodnie z art. 483 Kodeksu cywilnego należy uznać za uzasadnione zastrzeżenie kary umownej w sytuacji odstąpienia od umowy z powodu uchybienia zobowiązaniu niepieniężnemu. Jest to natomiast niedopuszczalne w przypadku niewykonania świadczenia o charakterze pieniężnym. Rezygnacja z tej zasady byłaby naruszeniem imperatywnych norm prawnych. Wyrażną intencją ustawodawcy było objęcie regulacją kary umownej wyłącznie sytuacji niewykonania obowiązków o charakterze niepieniężnym, czemu dał wyraz w treści art. 483 § 1 Kodeksu cywilnego.

Na tle powyższej argumentacji należy uznać, że Sąd Najwyższy trafnie podjął uchwałę mówiącą o niedopuszczalności zastrzeżenia kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania zobowiązania o charakterze pieniężnym.

Źródło: <https://www.rp.pl/Firma/302209948-Kara-umowna-a-odstapienie-odumowy.html?cid>